

JÓZEF KOREDCZUK  
Uniwersytet Wrocławski

## Carl August Dominik Unterholzner – nieznany mistrz Wacława Aleksandra Maciejowskiego

W ponaddziewięćdziesięcioletnim żywocie Wacława Aleksandra Maciejowskiego – pierwszego polskiego „w całym tego słowa znaczeniu historyka prawa” i do dziś największego polskiego historyka praw słowiańskich – cztery lata przypadają na jego pobyt we Wrocławiu. Okres ten to lata 1814<sup>1</sup>–1817, kiedy to W.A. Maciejowski kontynuował na Uniwersytecie we Wrocławiu rozpoczęte na Uniwersytecie Jagiellońskim studia. W tym samym czasie był także lektorem języka polskiego na Uniwersytecie we Wrocławiu<sup>2</sup>. Okres studiów Maciejowskiego we Wrocławiu został już dosyć dobrze poznany<sup>3</sup>, jest on jednakże okazją do zwrócenia uwagi na osoby, które w tym czasie wywarły największy wpływ na Maciejowskiego, ponieważ okres ten był niezwykle istotny, gdy idzie o dalszy jego rozwój i drogę naukową. Jak napisał Ryszard Ergetowski: „tu [...] nauczył się budować własny warsztat badawczy i uzyskał zachętę do uprawiania naukowego pisarstwa”<sup>4</sup>. Jedną z osób, których wykładów miał okazję słuchać i które wywarły tak olbrzymi wpływ na jego dalsze życie, był Carl August Dominik Unterholzner.

---

<sup>1</sup> Na podstawie jego notatek z wykładów we Wrocławiu można wysnuć hipotezę, że rozpoczął on tu studia już w 1813 r. Hipoteza ta ma jednak więcej wątpliwości niż pewników; R. Ergetowski (rec.), *Juliusz Bardach: Wacław Aleksander Maciejowski i jego współczesni. Wrocław 1971*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1972, R. XVII, nr 1, s. 146.

<sup>2</sup> S. Kutrzeba, *W.A. Maciejowski*, [w:] *Album biograficzny zasłużonych Polek i Polaków XIX wieku*, t. II, Warszawa 1903, s. 226–227; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław 1997, s. 166.

<sup>3</sup> Por. J. Bardach, *Wacław Aleksander Maciejowski i jego współczesni*, Wrocław 1971, s. 42–47; R. Ergetowski, *Studia Wacława A. Maciejowskiego w Uniwersytecie Wrocławskim*, „Studia Śląskie. Seria nowa” 1970, t. XVIII, s. 223–246.

<sup>4</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 244.

Urodził się 3 lutego 1787 r. w Freising (w Bawarii), gdzie ojciec jego Kaspar był radcą kancelarii dworskiej księcia biskupa. Studiował prawo i filozofię na uniwersytetach, początkowo w Landshut (1804/1805, dokąd przeniosła się jego matka z siostrą w 1803 r.), a następnie po otrzymaniu stypendium (w czym dopomógł mu Paul Johann Anzelm Feuerbach) w Getyndze (1807/1808) i w Heidelbergu (1808/1809). Miał szczęście studiować prawo pod kierunkiem najwybitniejszych ówczesnych prawników niemieckich: P.J.A. Feuerbacha (Landshut), Gottlieba Hufelanda (Landshut, prezydenta Senatu Wolnego Miasta Gdańska w latach 1808–1810), Gustawa Hugo (Getynga)<sup>5</sup>, Christopa Reinharda Dietricha Martina (Heidelberg, autora znanych podręczników do procesu cywilnego i karnego); filozofię i historię zaś studiował w Getyndze pod kierunkiem Johanna Friedricha Herbarta (następcy Immanuela Kanta na katedrze w Królewcu, także wybitnego pedagoga) i Karla Wilhelma Friedricha Breyera. Dnia 31 lipca 1809 r. obronił doktorat *Dissertatio inauguralis pertractans historiam doctrinae juris romani de collationibus*, będąc ostatnim wypromowanym doktorem prawa Nürnberger Hochschule w Altdorf.

W 1810 r. przed przybyciem do Wrocławia opublikował *Juristische Abhandlungen*, do których wstęp napisał Feuerbach. W sprawie tego dzieła konsultował się także w 1809 r. z Friedrichem Karlem Savignym<sup>6</sup>. Stało się to początkiem zażyłej współpracy między nimi. Samą pracę natomiast dedykował baronowi Carlowi von Richthofen.

C.A.D. Unterholzner był jedynym profesorem, który w 1811 r. przybył na Wydział Prawa nowo otwartego Uniwersytetu we Wrocławiu spoza Viadriiny<sup>7</sup>. Konkretnie z Landshut, gdzie był prywatnym docentem i stanowisko objął po swoim byłym nauczycielu G. Hufelandzie<sup>8</sup>. Zgodę na przejście do Wrocławia uzyskał dopiero po dłuższych przetargach z rządem bawarskim, który zażądał od niego zwrotu wszystkich stypendiów udzielonych mu jeszcze jako studentowi. Nie na wiele zdał się tu nawet fakt, iż w owym czasie członkiem Bawarskiej Tajnej Rady (Geheimer Rat Bayerns) był jego dawny protektor Feuerbach. Unterholznerowi udało się załatwić sprawę dopiero dzięki pośrednictwu F.K. Savigny'ego<sup>9</sup>. We Wrocławiu został on powołany w charakterze profesora zwyczajnego<sup>10</sup>.

<sup>5</sup> A. Vahlen (Hg.), *Savigny und Unterholzner: Vierundzwanzig Briefe F. K. v. Savignys aus dem Nachlaß von K. A. D. Unterholzner*, Berlin 1941, s. 3–4 i 6.

<sup>6</sup> *Ibidem*, s. 5 i 7.

<sup>7</sup> M. Pater, *op. cit.*, s. 110. Ten sam autor natomiast w innej publikacji podaje, iż wcześniej był on profesorem prawa na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą; M. Pater, *Unterholzer (Unterholzner) Karl August Dominik*, [w:] J. Harasimowicz (red.), *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2001, szp. 872.

<sup>8</sup> I.F.H. Abegg, *Ad solemnem renuntiationem virorum eruditissimorum illustrissimorum nobilissimorum quibus inter sacra semisaecularia Universitatis Vratislaviensis summos in iure honores tribuendos ordo iureconsultorum*, Vratislaviae 1861, s. 18.

<sup>9</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 234; A. Eisenhart, *Unterholzner: Karl August Dominikus*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, t. XXXIX, Lipsk 1895, s. 320.

<sup>10</sup> Początkowo nie zarabiał tu zbyt wiele, zaoferowano mu bowiem pensję 800 talarów; R. Röpell, *Zur Geschichte der Stiftung der Königlichen Universität zu Breslau*, Breslau 1861, s. 21, przyp. 2.

W ten sposób w życiu C.A.D. Unterholznera zaczął się nowy etap nie tylko zawodowy, lecz także rodzinny. Po przybyciu bowiem w lecie 1811 r. do Wrocławia także ożenił się.

Początkowo po przyjeździe do Wrocławia, gdy jeszcze zajęcia nie były w pełni rozdysponowane, a on sam był najmłodszym wykładowcą i miał najmniejszy staż dydaktyczny spośród przybyłych do Wrocławia profesorów<sup>11</sup>, prowadził zajęcia o charakterze konwersatoryjnym, ćwiczeniowym. Między innymi według spisu wykładów Wydziału Prawniczego Uniwersytetu we Wrocławiu z 1811 r. odnośnie do jego osoby ogólnie tylko napisano *simulatquae huc adevenerit, scholarum suarum indicem in tabulis publicis praebebit*<sup>12</sup>. Natomiast według spisu z 1812 r. powierzono mu trojakiemu rodzajowi zajęcia. Miał być po pierwsze moderatorem dyskusji, mających na celu doskonalenie się w prawach uczestników biorących w nich udział. Po drugie, miał omawiać *Pandekta* w taki sposób, by oprócz ich systematycznego przedstawienia ukazać także ich historię wewnętrzną i zewnętrzną. Omówienia *Pandektów* miał on przy tym dokonać, kierując się (w spisie dosłownie: „idąc za”) Westenbergiem<sup>13</sup>, tłumacząc najtrudniejsze miejsca. Po trzecie i najciekawsze, miał „czytać Prawo Francuzkie z Kodexu Napoleona W.”<sup>14</sup>. Warto podkreślić, że tenże spis wykładów opublikowany był również w języku polskim, co wskazywałoby na to, że od początków Wydziału Prawniczego Uniwersytetu we Wrocławiu studiowała na nim liczna grupa Polaków.

Później natomiast, gdy jego pozycja już się ustabilizowała, zajmował się głównie prawem rzymskim<sup>15</sup>, *Instytucjami* i *Pandektami*, a ponadto prowadził też wykłady z propedeutyki prawa i prawa pruskiego oraz historii prawa. W pierwszym okresie swojej pracy we Wrocławiu wykładał także encyklopedię prawa i procedurę cywilną<sup>16</sup>.

<sup>11</sup> W spisach wykładów zawsze przed nim byli wymieniani Ludwig Gottfried Madihn, Johann Friedrich Meister i Theodor Maximilian Zachariae.

<sup>12</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 87, ilustr. 8; K. Nowacki, *Zarys dziejów prawa na Uniwersytecie Wrocławskim*, Wrocław 2003, s. 57, ilustr. 13.

<sup>13</sup> Chodzi tu o Johanna Ortwina Westenberga, znanego holenderskiego profesora uniwersytetu w Leiden i jego opublikowane przed stu laty dzieło *Principia iuris secundum ordinem digestorum seu pandectarum*, które jeszcze w 1823 r. miało trzecie wydanie. Z Westenberga – w tym samym czasie – korzystano przy omawianiu *Pandektów* także na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego; K. Dunin, *Romuald Hube (1803–1890). Studium biograficzno-bibliograficzne*, [w:] R. Hube, *Pisma*, t. I, Warszawa 1905, s. XII.

<sup>14</sup> J. Boć (red.), *Złota Księga Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii*, Wrocław 2002, s. 96; K. Nowacki, *op. cit.*, s. 59, ilustr. 14 b.

<sup>15</sup> Przy czym, jak to zauważył Grzegorz Jędrejek, za odpowiednik ówczesnej historii prawa rzymskiego można uznać nauczaną dzisiaj na wydziałach prawniczych powszechną historię państwa i prawa; G. Jędrejek, *Wpływ Fryderyka C. von Savigny’ego na prawo rzymskie w Polsce w XIX wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2000, t. LII, z. 1–2, s. 266.

<sup>16</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 43, przyp. 24; A. Eisenhart, *loc. cit.*

Ogłosił w tym czasie drukiem między innymi *Naukę o przedawnieniu (Die Lehre von der Verjährung durch fortgesetzten Besitz, 1815)*<sup>17</sup>, był też autorem podręczników akademickich, wśród nich: *Entwurf zu einem Lehrgebäude des bei den Römern geltenden bürgerlichen Rechts* (1817). Powracając do Nauki o przedawnieniu, w 1828 r. opublikował *Ausführliche Entwicklung der gesamten Verjährungslehre* (Leipzig). Pośmiertnie zaś w 1840 r. ukazało się jego dzieło *Quellenmäßige Zusammenstellung der Lehre des römischen Rechtes von den Schuldenverhältnissen*<sup>18</sup>. Było ono na tyle popularne w praktyce, że w 1852 r. Otto Ludwigo Heuser opublikował do niego skrócony alfabetyczny<sup>19</sup>.

Dzięki opublikowanej w 1828 r. pracy *Ausführliche Entwicklung der gesamten Verjährungslehre* (Leipzig) C.A.D. Unterholzner stał się jednym z pionierów metody porównawczej w niemieckiej nauce historii prawa, łącząc badania nad prawem rzymskim z badaniami nad dawniejszym i nowszym prawem niemieckim<sup>20</sup>. Praca ta – powoływana do dziś – ma charakter interdyscyplinarny. Unterholzner szczegółowo omówił w niej instytucję przedawnienia zarówno w prawie rzymskim (cywilnym), jak i karnym. W prawie karnym opowiedział się za koniecznością istnienia przedawnienia ze względu na trudności dowodowe związane z upływem czasu (tzw. teoria dowodowa). Orzekanie bowiem na podstawie niepewnych dowodów, jego zdaniem, mogłoby przynieść więcej szkody niż korzyści. Była to teoria, która podstaw przedawnienia doszukiwała się w przyczynach zacerpniętych z prawa karnego procesowego<sup>21</sup>. Zainteresowania karnistyczne Unterholznera, stanowiące drugi nurt jego badań naukowych, były zapewne podjęte pod wpływem jego pierwszego mistrza – P.J.A. Feuerbacha. Dzięki swojej pracy o przedawnieniu wszedł on na stałe także do grona przedstawicieli nauki prawa karnego.

<sup>17</sup> Pracę tę słuchacz wykładów C.A.D. Unterholznera Franciszek Maciejowski określił mianem „wybornej”; F. Maciejowski, *Zasady prawa rzymskiego pospolitego podług instytucyj justynijańskich. Wraz z krótkim wywodem dziejowego rozwoju prawodawstwa rzymskiego*, t. I, Warszawa 1865, s. 421, przyp. 1, C.A.D. Unterholzner dedykował ją swojemu mistrzowi, nauczycielowi i przyjacielowi P.J.A. Feuerbachowi; K.A.D. Unterholzner, *Die Lehre von der Verjährung durch fortgesetzten Besitz*, Breslau 1815, s. III.

<sup>18</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 110–111.

<sup>19</sup> O.L. Heuser, *Alphabetisches Inhaltverzeichnis zu Unterholzner's Lehre des römischen Rechtes von den Schuldverhältnissen*, Cassel 1852.

<sup>20</sup> W „Themis Polska” w 1828 r. (t. II, z. 3, s. 269–271) ukazała się także jej anonimowa recenzja. Warto dodać, że W.A. Maciejowski był w tym czasie członkiem redakcji „Themis”. Być może C.A.D. Unterholznerowi była znana opublikowana dopiero w 1823 r. praca W.A. Maciejowskiego *Opusculorum sylogae prima*, w której przedrukował on swój wykład zatytułowany *Legum Solonis et decemviralium comparatio* wygłoszony w 1819 r. w Liceum Warszawskim; wtedy po raz pierwszy na gruncie polskim sformułował on zasady metody porównawczej w odniesieniu do praw antycznych; J. Bardach, *op. cit.*, s. 62; A.F. Grabski, *W kręgu Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1972, R. LXXIX, nr 2, s. 373.

<sup>21</sup> C.A.D. Unterholzner, *Ausführliche Entwicklung der gesamten Verjährungslehre*, t. II, Leipzig 1828, s. 440; K. Marszał, *Uzasadnienie przedawnienia w teorii prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1964, R. XIX, z. 11, s. 736–737; K. Marszał, *Przedawnienie w prawie karnym*, Warszawa 1972, s. 53.

C.A.D. Unterholzner we wstępie do *Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre* dziękuje drugiemu (po Feuerbachu) swojemu protektorowi i mistrzowi F.K. Savigny'emu. Bezpośrednio natomiast za pomoc przy pracy nad tym dziełem – swoim wrocławskim przyjaciołom z Wydziału Prawniczego: Augustowi Wilhelmowi Försterowi, Friedrichowi Adolphowi Schillingowi<sup>22</sup>, Juliusowi Friedrichowi Heinrichowi Abeggowi i Carlowi Witte<sup>23</sup>.

*Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre* jest do dziś najbardziej znaną i najbardziej cenioną pracą Unterholznera. Reprint jego wydania ukazał się między innymi w 2006 r. w ramach serii zainaugurowanej w związku z 100. rocznicą uchwalenia Bürgerliches Gesetzbuch<sup>24</sup>.

R. Ergetowski pisze, że C.A.D. Unterholzner „był wybitnym znawcą prawa karnego”<sup>25</sup>. Natomiast Carl Georg Rudolf Leonhard i Benedikt Richard Schott zaliczają go przede wszystkim do specjalistów zajmujących się prawem rzymskim<sup>26</sup>. Początkowo Unterholzner – tak jak większość ówczesnych uczonych niemieckich – był „romanistą”, pisząc głównie podręczniki z prawa rzymskiego<sup>27</sup>. Później natomiast zbliżył się do „germanistów”, pisząc prace naukowe głównie z zakresu prawa karnego. Był to powrót do jego pierwotnych zainteresowań. Jego doktorat z prawa rzymskiego był standardem. W owym czasie bowiem za jedyne „uczoną” gałąź prawa uznawano prawo rzymskie, dlatego też niewyobrażalne było, żeby pisać doktorat z czegoś innego.

Pod tym względem C.A.D. Unterholzner był typowym przedstawicielem szkoły historycznoprawnej. Mimo że podkreślał specyfikę narodową każdego systemu prawnego, jego najściślejszy związek z narodem, którego ten system prawny jest wytworem i którego duch (Volksgeist) jest w prawie wyrażony, to jednak dla niego nauczanie prawa rzymskiego na uniwersytecie odgrywało niezwykle istotną rolę<sup>28</sup>. Po zaistnieniu pod koniec lat dwudziestych XIX wieku w szkole historycznoprawnej w niemieckiej nauce prawa podziału na romanistów i germani-

<sup>22</sup> W stosunku do niego było to podziękowanie *ex post*, w 1825 r. przeniósł się on bowiem do Lipska.

<sup>23</sup> C.A.D. Unterholzner, *Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre aus den gemeinen in Deutschland geltenden Rechten*, Bd. I, Leipzig 1858, s. IV–V.

<sup>24</sup> C.A.D. Unterholzner, *Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre*, Stockstadt am Main 2006 (KEIP Verlag).

<sup>25</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 234.

<sup>26</sup> G. Kaufmann, *Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universität Breslau*, Th. II: *Geschichte der Fächer, Institute und Ämter der Universität Breslau 1811–1911*, Breslau 1911, s. 205.

<sup>27</sup> Warto także zwrócić uwagę na jego obszerny artykuł o pożytkach – *Von der Erwerbung des Eigentums an den Erzeugnissen* – opublikowany w „Archiv für civilische Praxis“ 1825, Bd. 8, s. 309–361. Opowiedział się on za zasadą, że o nabyciu pożytków decydowało uprawnienie nabywającego; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim. Studium z rzymskiego prawa majątkowego*, Toruń 1979, s. 39–40.

<sup>28</sup> J. Kodreński, *Wacław Aleksander Maciejowski jako romanista*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1974, t. XXVI, z. 1, s. 203.

stów Unterholzner zaliczany był do kręgu badaczy powiązanych z F.K. Savignym. Należał także do grona współpracowników sztandarowego czasopisma niemieckiej szkoły historycznej „Zeitschrift fuer geschichtliche Rechtswissenschaft”<sup>29</sup>. Natomiast w latach 1833–1834 był współwydawcą „Das rheinische Museum für Jurisprudenz”, czasopisma, w którym drukowano wiele artykułów poświęconych prawu rzymskiemu i historii starożytnej.

O skali tej współpracy może świadczyć to, iż z lat 1809–1828, a więc od obronienia przez niego doktoratu do opublikowania wspomnianej *Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre*, zachowały się 24 listy, które napisał do C.A.D. Unterholznera F.K. Savigny. Opublikował je w 1941 r. prawnik Unterholznera – Alfred Vahlen.

We Wrocławiu Unterholzner należał do młodszej generacji uczonych otwartych na nowe idee, chociażby tak jak to w jego przypadku – szkoły historycznej, która w owym czasie stanowiła najbardziej postępowy nurt w niemieckiej nauce prawa. Kierując się tymi zasadami, Unterholzner, wyjaśniając normy postępowania prawnego, dopatrywał się w nich idei, przedstawiał je w historycznym rozwoju oraz łączył z dziejami narodu niemieckiego, wskazując na zależność ustaleń legislatury od rozwoju gospodarczego i wypadków politycznych. Wśród części rozbudzonej politycznie ówczesnej młodzieży niemieckiej takie podejście do przedmiotu przysparzało Unterholznerowi znacznej popularności. Zwłaszcza w stosunku do starszego od niego o prawie trzydzieści lat J.F. Meistera czy o czterdzieści lat L.G. Madihna, którzy prowadzili częściowo wykłady z tych samych przedmiotów co Unterholzner i nad którymi górował on rzutkością i zdolnościami. Pomimo to część studentów odmiennego pokroju niż W.A. Maciejowski („nienaukowego”) wybierała wykłady starszych wykładowców, bardziej „praktyczne” niż Unterholznera<sup>30</sup>.

Od 1815 r. C.A.D. Unterholzner pracował też jako bibliotekarz uniwersytecki<sup>31</sup>, a po śmierci w 1822 r. Johanna Gottloba Schneidera był on do 1824 r. naczelnym bibliotekarzem (dyrektorem) biblioteki uniwersyteckiej. Z jego to także inicjatywy w okresie kierownictwa Johanna Friedricha Ludwiga Wachlera w bibliotece (J.G. Schneider odrzucił jego plan w tym zakresie) nastąpiła likwidacja klocków zawierających drobne druki okolicznościowe, co okazało się niezbyt fortunnym posunięciem dla tychże zbiorów<sup>32</sup>. W związku zapewne z pracą w bibliotece odwiedził kilkakrotnie Unterholznera oraz wspomnianego J.F.L. Wachlera i Johanna Gustava Gottlieba Büschinga (byłego dyrektora Śląskiej Biblioteki

<sup>29</sup> K. Opalek, J. Wróblewski, *Niemiecka szkoła historyczna w teorii prawa*, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych” 1954, t. V, s. 297 i 305. W pierwszym jego tomie w 1815 r. opublikował on dwa artykuły: *Berichtigung der Begriffe von infans und infantiae proximus* (s. 44–53) i *Über die Rede des Cicero für den Schauspieler Q. Roscius und über die literarum obligatio insbesondere* (s. 248–269).

<sup>30</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 235.

<sup>31</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 83.

<sup>32</sup> J. Ozóg, *Zarys historii Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, Wrocław 1995, s. 21 i 31.

Centralnej), mający wielką sympatię do Wrocławia, Jerzy Samuel Bandtkie (od 1811 r. dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego)<sup>33</sup>. Przyjazdy do Wrocławia łączyły się także z kontrolą postępów w nauce jego protegowanego, a ucznia Unterholznera, W.A. Maciejewskiego<sup>34</sup>.

Oprócz działalności dydaktycznej był także C.A.D. Unterholzner przewodniczącym Akademickiego Stowarzyszenia Muzycznego (Akademischer Musikverein, działającego od 1822 r. z inicjatywy C.J.A. Hoffmanna). To właśnie za jego prezesury udało mu się zażegnać ostry spór, jaki wybuchł wśród członków Stowarzyszenia z niewyjaśnionych bliżej powodów. Opracował on bowiem w 1837 r. nowy statut Stowarzyszenia, który został zatwierdzony przez rektora i senat 16 marca 1837 r.<sup>35</sup>

C.A.D. Unterholzner był także członkiem honorowym Schlesische Gesellschaft für Vaterländische Cultur<sup>36</sup>. Należał też do grona przyjaciół Wachlera i filologa klasycznego Franza Passowa, którzy tworzyli związek wrocławskich akademików i uczonych „Philomathie”, wydający w latach 1819–1821 czasopismo o takiej samej nazwie, poświęcone nauce i sztuce<sup>37</sup>. Grupa ta aktywnie popierała działające w tym czasie we Wrocławiu, mające charakter polityczny, stowarzyszenia studenckie (Burschenschaften), szczególnie Związek Gimnastyczny (Turnverein), po przyjęciu postanowień karlsbadzkich zwalczane przez władze uczelniane i państwowe<sup>38</sup>.

Między innymi w trakcie pobytu W.A. Maciejewskiego we Wrocławiu C.A.D. Unterholzner na polecenie władz uniwersyteckich przygotował projekt regulaminu studenckiego (dotychczasowy bowiem był niezgodny z obowiązującym od 1811 r. statutem Uniwersytetu we Wrocławiu). Projekt ten, po dokonaniu w nim pewnych poprawek, został 13 października 1816 r. zaakceptowany przez senat, a 25 kwietnia 1817 r. zatwierdzony przez ministra jako *Ustawa dla studiujących na Królewsko-Pruskim Uniwersytecie we Wrocławiu*<sup>39</sup>.

Również w roku akademickim 1820/1821, gdy C.A.D. Unterholzner był rektorem Uniwersytetu<sup>40</sup>, podpisał on opracowane przez pełnomocnika rządowego

<sup>33</sup> M. Ergetowska, *Epistolarne świadectwo przyjaźni (J.S. Bandtkie i F.A. Noesselt)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2005, R. LX, nr 2, s. 243.

<sup>34</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 43.

<sup>35</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 218.

<sup>36</sup> M. Rüdiger-Gerber, *Die Schlesische Gesellschaft für Vaterländische Cultur (1803–1945)*, Sigmaringen 1988, s. 104.

<sup>37</sup> *Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1935, s. 89 i 91.

<sup>38</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 222–225.

<sup>39</sup> *Gesetze für die Studierenden auf der königlich Preussischen Universität zu Breslau*, *ibidem*, s. 80.

<sup>40</sup> Po raz drugi urząd rektora Uniwersytetu piastował on w roku akademickim 1834/1835. Był także czterokrotnie dziekanem Wydziału Prawa (w latach akademickich: 1815/1816, 1822/1823, 1825/1826 i 1836/1837), a w roku akademickim 1824/1825 zastąpił F.A. Schillinga, który przeszedł do Lipska; B. Nadbył, *Chronik und Statistik der Königlich Preussischen Universität zu Breslau*, Breslau 1861, s. 12–13; M. Pater, *Unterholzer...*, s. 872.

na Uniwersytecie Friedricha Wilhelma Neumanna (8 kwietnia 1821 r.) szczegółowe przepisy dotyczące funkcjonowania karceru dla studentów (Carcerordnung)<sup>41</sup>. Z kolei jako dziekan Wydziału w 1826 r. Unterholzner bronił jego autonomii, przeciwstawiając się ingerencji pruskiego ministerstwa oświaty w program nauczania Wydziału<sup>42</sup>. Unterholzner występował także często w obronie studentów, z których karnością (przestrzeganiem dyscypliny) różnie bywało. Warto przypomnieć jego życzliwy stosunek do Burschenschaftów. Wyrazem wdzięczności z ich strony był uroczysty pochód z pochodniami – dnia 18 stycznia 1839 r. – zorganizowany na cześć profesora Unterholznera (po jego śmierci)<sup>43</sup>.

W 1834 r. C.A.D. Unterholzner został odznaczony Orderem Czerwonego Orła (Der Rothe Adler-Orden) czwartej klasy<sup>44</sup>.

Przejawem zajmowania ugruntowanej pozycji naukowej przez Unterholznera zarówno w zakresie prawa rzymskiego, jak i karnego, był jego udział w przewodach związanych z nadaniem doktoratów honorowych. W 1823 r. był promotorem doktoratu *honoris causa* nadanego przez Uniwersytet we Wrocławiu Carlowi Friedrichowi Wilhelmowi Augustowi Vaterowi, znawcy i wydawcy źródeł prawa obowiązującego na Śląsku<sup>45</sup>. W związku z tą uroczystością opublikował on *Coneiecturae de supplendis lacunis, quae in Gaii Instit. comment. (IV. occurrunt)*. Natomiast w 1828 r. opiniował nadanie doktoratu *honoris causa* przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu we Wrocławiu oraz Fakultet Teologiczny w Erlangen Georgowi Philippowi Eduardowi Huschke, wrocławskiej znakomitości w zakresie prawa rzymskiego przez prawie sześćdziesiąt lat<sup>46</sup>. Z tym że doktorat ten został nadany G.P.E. Huschke raczej nie ze względu na jego zasługi odnośnie do prawa rzymskiego, lecz na fakt, iż był on zwierzchnikiem ówczesnego Kościoła staroluteranów w Prusach.

\* \* \*

C.A.D. Unterholzner był jednym z trzech wybitnych uczonych niemieckich (oprócz F.K. Savigny'ego i Gustawa Hugo, ale za to pierwszym), pod których

<sup>41</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 267.

<sup>42</sup> G. Kaufmann, *op. cit.*, s. 17; K. Nowacki, *op. cit.*, s. 60–61, przyp. 48.

<sup>43</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 220.

<sup>44</sup> K.G. Nowack, *Schlesisches Schriftsteller-Lexikon oder bio-bibliographisches Verzeichniß der im zweiten Viertel des 19. Jahrhunderts lebenden schlesischen Schriftsteller*, H. 2, Breslau 1838, s. 148; B. Nadbyl, *op. cit.*, s. 39.

<sup>45</sup> Por. szczególnie jego *Übersicht des Gemein-Preussischen besonders aber des Preussisch-Schlesischen Criminalwesens*, Th. I–II, Breslau 1802. Był on także autorem dwutomowego *Privatentwurf eines vorzüglich für Geschäftsmänner bestimmten Systematischen Repertorii der Preussisch-Schlesischen Verfassung*, Bd. I, Breslau und Freiberg 1798, oraz Bd. II, Breslau 1802.

<sup>46</sup> I.F.H. Abegg, *op. cit.*, s. 25; R. Gelles, *Doktorzy honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego 1803–2002. Od biskupa sufragana Schimonskiego do profesora Leszka Kolakowskiego*, Wrocław 2003, s. 85.



kierunkiem W.A. Maciejowski odbył studia romanistyczne. Jan Kodrębski stawia tezę, że podjęcie studiów z prawa rzymskiego przez Maciejowskiego u Unterholznera na Uniwersytecie we Wrocławiu związane było z tym, że jego mistrz, opiekun i dobroczyńca w jednej osobie J.S. Bandtkie chciał go wykształcić na swojego współpracownika i następcę<sup>47</sup>. On to właśnie nie tylko skierował, lecz także zarekomendował Maciejowskiego na studia we Wrocławiu<sup>48</sup>.

We Wrocławiu C.A.D. Unterholzner cieszył się opinią gruntownie wykształconego jurysty i wnikliwego myśliciela. Trudno jednoznacznie ustalić, które spośród przedmiotów wykładanych przez Unterholznera zdawał W.A. Maciejowski u niego. Niektóre bowiem z tych przedmiotów były w tym czasie wykładane nie tylko przez Unterholznera, jak np. instytucje prawa rzymskiego przez L.G. Madihna czy historia prawa rzymskiego przez J.F. Meistera<sup>49</sup>. Spośród wykładów prowadzonych przez Unterholznera Maciejowski w semestrze zimowym w roku akademickim 1814/1815 słuchał między innymi wykładów – a zatem również być może zdawał z nich u niego egzamin – z encyklopedii prawa (*Juristische Encyclopädie und Methodologie*), instytucji prawa prywatnego (*Institutionen des gesamten Privatrechts*) i historii prawa karnego (*Geschichte des peinlichen Rechts*). W semestrze letnim 1815 r. – z rzymskiego prawa prywatnego (*römisches Privatrecht*), historii prawa rzymskiego (*Geschichte des römischen Rechts*) oraz *Pandektów*. W semestrze zimowym roku akademickiego 1815/1816 – z interpretacji prawa rzymskiego (*Hermeneutik des römischen Rechts*), a w semestrze letnim 1816 r. – z cytatów z *Pandektów* dotyczących posiadania oraz zastawu umownego i ręcznego (*den Zitat der Pandekten de acquirenda vel amittenda possessione, und die de hypotheca et pignore*)<sup>50</sup>. Pewność tu można mieć jedynie do wykładów z systematyki prawa rzymskiego, do których Maciejowski szczególnie się przykładał<sup>51</sup>. Z wykładów tych zachowały się w Bibliotece Jagiellońskiej liczące 469 kart notatki Maciejowskiego. Ich obecny stan techniczny jest następstwem nie tylko przeróbek introligatorskich, ale zapewne także częstego korzystania z nich ich Autora. Objętość ich natomiast świadczy o znaczeniu, jakie miał dla Maciejowskiego tenże wykład z systematyki prawa rzymskiego. Być może sporządził je z myślą o swoich przyszłych wykładach z prawa rzymskiego. Zawie-

---

<sup>47</sup> W.A. Maciejowski bardziej wolał wdać się w prawo, którym zajmował się brat jego opiekuna, Jan Wincenty Bandtkie, niż w bibliotekarstwo, którym zajmował się jego opiekun J.S. Bandtkie; J. Kodrębski, *op. cit.*, s. 197–198; J. Bardach, *op. cit.*, s. 42–43. Jako student we Wrocławiu W.A. Maciejowski opublikował w 1815 r. w redagowanym przez J.S. Bandtkiego „Miscellaneorum Cracoviensium” (Fasciculus II) *Addimenta ad brevem in Miscell. Crac. Fasc. I. p. 83. Bibliorum Polonicorum conspectum e Felicis Bentkowski. Hist. Lit. Pol. Tomo II. a. 1814* [*ibidem*, s. 108–109], gdzie m.in. odniósł się do wydanej w 1771 r. przez Wilhelma Bogumiła Korna *Biblia Polonica Wratislaviensia Wuykiana* (ponownie wydanej w 1806 r.).

<sup>48</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 227.

<sup>49</sup> J. Kodrębski, *op. cit.*, s. 199.

<sup>50</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 56; R. Ergetowski, *Studia...*, s. 230.

<sup>51</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 56, przyp. 61.

rają one bogaty materiał do studiów nad nauczaniem prawa rzymskiego w uniwersytetach niemieckich w połowie XIX w. I co tym bardziej było godne uwagi, że, jak zaznaczył Maciejowski, wykłady te przezeń notowane nigdy przez ich autorów nie były publikowane<sup>52</sup>. Drugim przedmiotem, do którego szczególnie się przykładał i o którym wspominał później, że „czytywał je przed C.A.D. Unterholznerem [J.K.], który mu je wyjaśniał, radząc trzymać się źródeł w chodzeniu koło nauki”, były *Pandekta*<sup>53</sup>. Oprócz powyższych wykładów podczas swego pobytu we Wrocławiu uczył się również na wykłady z filologii klasycznej. Być może pod opieką Unterholznera, który także w tym czasie był dziekanem Wydziału Prawa, napisał on w 1816 r. pracę *De origine stipulationis*, za którą otrzymał nagrodę uniwersytecką<sup>54</sup>. Nagroda ta miała dla niego znaczenie nie tylko naukowe, ale również finansowe, ratując go na krótko z opresji finansowych.

Po opuszczeniu Wrocławia W.A. Maciejowski przez rok studiował w Berlinie pod kierunkiem twórcy szkoły historycznej w prawodawstwie F.K. Savigny’ego, a na następny rok akademicki przeniósł się do Getyngi, gdzie z kolei słuchał wykładów z prawa niemieckiego Karola Fryderyka Eichhorna. To, że W.A. Maciejowski miał możliwość studiowania pod kierunkiem Savigny’ego, było możliwe dzięki temu, iż C.A.D. Unterholzner był uczniem Savigny’ego<sup>55</sup>, któremu polecił on prawdopodobnie Maciejowskiego<sup>56</sup>. Ten ostatni z kolei zaś polecił Maciejowskiego – K.F. Eichhornowi. Należy zauważyć, że zapewne Unterholzner także znał się z Eichhornem, gdyż obaj byli przed 1811 r. profesorami prawa na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą<sup>57</sup>. Także w Getyndze Maciejowski zapoznał się bliżej z prawem rzymskim u promotora swej pracy doktorskiej G. Hugo (mistrza Savigny’ego), któremu także polecił go Savigny. Dysertację napisaną pod jego kierunkiem zatytułowaną *De vita et constitutionibus C. Q. Messii Triani Deci* (Getynga 1818 r.) obronił 22 sierpnia 1818 r., uzyskując tytuł doktora obojga praw. W podaniu o dopuszczenie do egzaminu doktorskiego Maciejowski między innymi pisał: *...Hinc Vratislaviam discessi, jurisprudentiae operam daturus, ubi per quique semestria manens, ill[ustrissimi] Unterholzneri scholas quas de jurisprudentia habebat, frequentabam [...]*<sup>58</sup>.

Wyrazem uznania, jakim cieszył się W.A. Maciejowski u swoich mistrzów, mogą być propozycje objęcia katedr prawa po obronie doktoratu – od C.A.D.

<sup>52</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 235.

<sup>53</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 43; J. Kodrębski, *op. cit.*, s. 199; S. Niemirowski, *W. A. Maciejowski*, „Kłósy” 1883, nr 921, s. 123.

<sup>54</sup> J. Kodrębski, *op. cit.*, s. 199.

<sup>55</sup> R. Ergetowski podaje z kolei, że C.A.D. Unterholzner był znajomym F.K. Savigny’ego z czasów, kiedy to pracował on na uniwersytecie w Landshut; R. Ergetowski, *Studia...*, s. 234.

<sup>56</sup> Potwierdza tę hipotezę późniejszy list J.S. Bandtkiego (protektora W.A. Maciejowskiego) do niego, w którym pisze, „[...] Nie prosperowałbyś też tyle w Berlinie, gdyby ci drogi nie otworzono w Wrocławiu [...]”; J. Bardach, *op. cit.*, s. 57.

<sup>57</sup> *Ibidem*, s. 43, przyp. 24.

<sup>58</sup> *Ibidem*, s. 59.

Unterholznera i F.K. Savigny'ego<sup>59</sup>. Fakt ten uznano za najlepszy dowód jego zdolności w opinii rekomendującej go na stanowisko wykładowcy prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim<sup>60</sup>. Pracy na Uniwersytecie we Wrocławiu dotyczyła oczywiście propozycja Unterholznera. Istotnie w 1818 r. sytuacja kadrowa na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu była trudna. Jeszcze na początku lat dwudziestych XIX w. przyjęto do pracy na Wydziale kilka nowych osób na stanowisko profesora (byli to m.in.: F.A. Schilling, J.F.H. Abegg, Michael Eduard Regenbrecht, Ernst Theodor Gaupp, G.P.E. Huschke i C. Witte)<sup>61</sup>. R. Ergetowski ma wątpliwość dotyczącą powyższej propozycji pracy we Wrocławiu, podnosząc, że W.A. Maciejowski miał „skłonność do mistyfikacji” względem swojej osoby<sup>62</sup>, a żadne inne osoby czy dokumenty tego faktu nie potwierdzają.

„Jako pierwszego w tym czasie i w tym przedmiocie” [tj. w zakresie prawa rzymskiego – J. K.] określił W.A. Maciejowski C.A.D. Unterholznera w swoim podaniu do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego z 11 maja 1819 r., starając się o prawo wykładania prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim<sup>63</sup>.

W latach 1818–1831 W.A. Maciejowski wykładał w warszawskim liceum filologię klasyczną, a jednocześnie – od 1819 r. – miał bezpłatne wykłady z zakresu prawa rzymskiego oraz przedmiotów historycznoprawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Wkrótce, bo w roku następnym, wydał własny podręcznik z tej dziedziny *Principia iuris romani*. We wstępie do tego dzieła Maciejowski zwracał się do swoich mistrzów, w tym między innymi C.A.D. Unterholznera, których naukę pragnął upowszechnić w swoim ojczystym kraju, poświęcając im tę pracę. Oddziaływanie mistrzów na Maciejowskiego wyraziło się także w sposobie wykładania przez niego *Pandektów* – zgodnie z zasadami niemieckiej szkoły historycznoprawnej. Bycie ich uczniem – zdaniem J. Kodrębskiego – było również podstawą dobrego, na poziomie europejskim, poziomu wykładów prowadzonych przez Maciejowskiego<sup>64</sup>.

C.A.D. Unterholzner utrzymywał także kontakty listowne z W.A. Maciejowskim, pisząc do niego w latach 1819–1824 pięciokrotnie<sup>65</sup>.

Z kolei W.A. Maciejowski na łamach „Themis Polska” i „Pamiętnika Warszawskiego” recenzował kilka dzieł C.A.D. Unterholznera. Także w swoich wy-

---

<sup>59</sup> *Ibidem*, s. 64; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski*, t. II, Warszawa 1911, s. 270–272.

<sup>60</sup> J. Bieliński, *Wydział prawa i administracji Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego (1817–1831)*. *Zarys historyczny*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1906, R. XXXIV, nr 23, s. 366.

<sup>61</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 110.

<sup>62</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 244.

<sup>63</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 65.

<sup>64</sup> *Ibidem*, s. 73; J. Kodrębski, *Prawo rzymskie*, [w:] J. Kolendo (red.), *Antyk w Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 1993, s. 22 i 73, przyp. 164.

<sup>65</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 21.

kładach powoływał się na podręcznik Unterholznera<sup>66</sup>. W zbiorach bibliotecznych posiadał książki autorstwa Unterholznera, aż trzy wydania *Die Lehre von der Verjährung durch fortgesetzten Besitz* oraz wydane w 1823 r. we Wrocławiu *Coniecturae de supplendis lacunis quae in Gaii Institutionum Commentario quarto occurrunt*<sup>67</sup>. To właśnie w okresie studiów we Wrocławiu Maciejowski zaczął budować swoją bibliotekę, która z czasem stała się jedną z najlepszych profesorskich bibliotek naukowych w Warszawie. Zrozumiałe jest, że wśród pierwszych dzieł, które weszły w jej skład, były prace, podręczniki jego mistrzów i nauczycieli, pod których kierunkiem studiował we Wrocławiu<sup>68</sup>.

Więź łącząca W.A. Maciejowskiego z zaledwie o pięć lat starszym od niego C.A.D. Unterholznerem nie była typowa dla relacji mistrz–uczeń. Początkowo pozostawał on pod jego dominującym wpływem. Później natomiast stosunek ten zmienił się w takim stopniu, że Unterholzner obawiał się jego krytyki<sup>69</sup>. Był to efekt nie tylko wzrostu wiedzy Maciejowskiego, lecz także jego ostrego temperamentu w dysputach naukowych, który się ujawnił<sup>70</sup>. Wspominał o tym Unterholzner w rozmowie z przyjacielem Maciejowskiego – Janem Kajetanem Trojańskim – w 1820 r., który pisał o tym w liście do Maciejowskiego z 23 lipca 1822 r.<sup>71</sup> Obawy te jednakże okazały się płonne.

Spośród wrocławskich uczonych W.A. Maciejowski korespondował także z L.G. Madihnem (w latach 1817–1821) oraz z M.E. Regenbrechtem (w latach 1818–1821)<sup>72</sup>, którzy byli profesorami prawa rzymskiego. Maciejowski korespondował z nimi w okresie, w którym swoją przyszłość naukową wiązał z prawem rzymskim. Później natomiast, gdy zainteresował się historią praw słowiańskich, korespondował z Janem Ewangelistą Purkyniem<sup>73</sup>, wybitnym uczonym

<sup>66</sup> J. Kodrębski, *op. cit.*, s. 206 i 212.

<sup>67</sup> H. Chober, *Księgozbiór Wacława Aleksandra Maciejowskiego – warsztat pracy uczonego*, [w:] B. Bienkowska (red.), *Z badań nad polskimi księgozbiórami historycznymi*, z. 1, Warszawa 1975, s. 158. *Die Lehre von der Verjährung durch fortgesetzten Besitz* było tylko raz wydane w 1815 r. Natomiast były dwa wydania *Ausführliche Entwicklung der gesammten Verjährungslehre*, pierwsze w 1828 r. i drugie w 1858 r. dokonane przez Johanna Theodora Schirmera.

<sup>68</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 240. W *Katalogu Biblioteki, z druków i rękopisów składającej się, do Wacława Aleksandra Maciejowskiego należącej* (Biblioteka im. Ossolińskich we Wrocławiu, Oddział Rękopisów sygn. 5828/II, mikrofilm 1358) oprócz prac C.A.D. Unterholznera odnotowane były ponadto prace następujących wrocławskich profesorów: J.F.H. Abegga, G.P.E. Huschkego, L.G. Madihna, J.F. Meistera i F.A. Schillinga.

<sup>69</sup> Nawet w swojej pracy doktorskiej zaserwował on uwagę pod adresem jej promotora G. Hugo. Była ona tak uszczypliwa, że dziwiono się, iż G. Hugo zgodził się na promocję tak nietaktownego doktoranta; W. Sobociński, *Wacław Aleksander Maciejowski w nauce polskiej XIX wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1972, t. XXIV, z. 2, s. 190.

<sup>70</sup> R. Ergetowski (rec.), *Juliusz...*, s. 146–148.

<sup>71</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 71. Informacje na temat tego listu por. S. Borowski, *Maciejowskiana. Materiały do biografii Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, Wrocław 1959, s. 59, poz. 365, pkt 2.

<sup>72</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 20–21.

<sup>73</sup> W Archiwum Literatury Czeskiej przy Narodowym Muzeum w Pradze zachowało się 12 listów do niego; J.W. Opatrný, *O korespondencji Polaków z Purkyniem*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1950, R. V, z. 1, s. 85.

czeskim, twórcą nauki fizjologii, profesorem Uniwersytetu we Wrocławiu w latach 1822–1850.

\* \* \*

C.A.D. Unterholzner był nie tylko nauczycielem, lecz także opiekunem wielu Polaków, takich jak J.K. Trojański<sup>74</sup> czy Piotr Łukasz Bartynowski (który studiował we Wrocławiu w latach 1818–1820)<sup>75</sup>. Będą oni obydwaj później profesorami i rektorami Uniwersytetu Jagiellońskiego<sup>76</sup>. Podczas studiów we Wrocławiu byli oni ponadto – podobnie jak W.A. Maciejowski – lektorami języka polskiego na wydziale filologicznym<sup>77</sup>. We Wrocławiu studiował też Antoni Zygmunt Helcel, który podobnie jak Maciejowski i P.Ł. Bartynowski najpierw był uczniem Unterholznera<sup>78</sup>, a następnie F.K. Savigny’ego. Dwuletni staż naukowy odbyty w niemieckich uniwersytetach rzutował potem na jego profil warsztatowo-badawczy<sup>79</sup>.

Słuchaczem wykładów C.A.D. Unterholznera we Wrocławiu był także Franciszek Maciejowski, bratanek W.A. Maciejowskiego<sup>80</sup>. Odbył on najpierw, tak jak Maciejowski, studia prawnicze w Krakowie, będąc w ich trakcie protegowanym J.S. Bandtkiego, a następnie studia uzupełniające we Wrocławiu. W okresie przed podjęciem pracy w Szkole Głównej w Warszawie zajmował się przede wszystkim prawem karnym (publikując m.in. *Wykład prawa karnego*), później natomiast głównie prawem rzymskim<sup>81</sup>.

Prace C.A.D. Unterholznera były znane i cytowane także przez innych wybitnych dziewiętnastowiecznych prawników polskich, niebędących jego słuchaczami, np. Romualda Hube. Chodzi tu o jego rozprawę poświęconą kradzieży *De furtis doctrinam ex jure Romano explicavit historice et dogmatice*, w której

<sup>74</sup> J.K. Trojański na studia do Wrocławia został skierowany i rekomendowany – podobnie jak W.A. Maciejowski – przez J.S. Bandtkiego; A. Mendykowa, *Udział J.S. Bandtkiego w działalności wydawniczej firmy Kornów we Wrocławiu*, „Roczniki Biblioteczne” 1967, R. XI, z. 1–2, s. 102.

<sup>75</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 71; J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce*, Warszawa 1945, s. 72; J. Muczkowski, *Bartynowski Piotr Łukasz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. I, Kraków 1935, szp. 335.

<sup>76</sup> J.K. Trojański był rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1841–1843, a P.Ł. Bartynowski 1853–1861.

<sup>77</sup> M. Pater, *Historia...*, s. 166.

<sup>78</sup> Karol Maleczyński podaje z kolei, że byli oni obydwaj uczniami E.T. Gauppa; K. Maleczyński, *O polskiej myśli historycznej i historykach polskich na Śląsku*, „Śląsk” 1946, R. I, nr 3/4, s. 27. Co do W.A. Maciejowskiego było to jednak niemożliwe. Kiedy bowiem W.A. Maciejowski studiował we Wrocławiu, E.T. Gaupp też jeszcze był studentem prawa.

<sup>79</sup> O. Balzer, *Antoni Zygmunt Helcel*, [w:] *Album biograficzny zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX*, t. II, Warszawa 1903, s. 253; W. Kozub, *Antoni Zygmunt Helcel*, Wrocław 1980, s. 7; H. Barycz, *A.Z. Helcel i początki katedry historii prawa polskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. I, Kraków 1938, s. 14.

<sup>80</sup> F. Maciejowski, *op. cit.*

<sup>81</sup> W. Sobociński, *Maciejowski Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XIX, Wrocław 1974, szp. 53.

do badanej instytucji prawa rzymskiego zastosował metodę historyczną, a jednym z jej prekursorów w niemieckiej szkole historycznej był Unterholzner<sup>82</sup>. Przypomnijmy, że Unterholzner był autorem pracy o przedawnieniu instytucji, która do prawa karnego została zapożyczona z prawa cywilnego. Na prace Unterholznera powoływał się także Jozefat Zielonacki, jedyny polski prawnik, który w XIX wieku habilitował się we Wrocławiu<sup>83</sup>.

Słuchaczem wykładów C.A.D. Unterholznera był także E.T. Gaupp (profesor Uniwersytetu we Wrocławiu w latach 1821–1859, nazwany później „ojcem śląskiej historii prawa”), autor pracy *Das Schlesische Landrecht oder eigentlich Landrecht des Fürstenthums Breslau von 1356 an sich und in seinem Verhältnisse zum Sachsenspiegel* (Breslau 1828). W przedmowie do tego dzieła podziękował Unterholznerowi za rady, które umożliwiły mu zakończenie prac nad nim<sup>84</sup>. Adnotacja ta świadczy o jakichś trudnościach, z którymi spotkał się Gaupp podczas jego pisania. Z rad Unterholznera Gaupp korzystał chyba nie w kwestiach śląskoznawczych, lecz dotyczących prawa rzymskiego. W pracy tej Gaupp podjął bowiem próbę ustalenia wpływów prawa rzymskiego na prawo obowiązujące na Śląsku<sup>85</sup>. Warto przy tym wspomnieć, iż Gaupp miał także wykłady na temat dawnego śląskiego prawa. Musiały być one bardzo sugestywne, skoro pod ich wpływem W.A. Maciejowski podjął myśl napisania *Historii prawodawstw słowiańskich*, przeciwstawiając się głoszonemu przez Gauppa poglądom, iż Śląsk jest pragermańską ziemią<sup>86</sup>. Być może natomiast lektura wspomnianego dzieła *Das Schlesische Landrecht* Gauppa, które ukazało się w 1828 r., wpłynęła na niego, by wziąć się do roboty. Pracę nad *Historią prawodawstw słowiańskich* podjął on bowiem w 1829 r. W ten sposób odszedł od prawa rzymskiego, którym początkowo się zajmował pod wpływem Unterholznera.

Kontrargumenty do dyskusji z poglądami E.T. Gauppa – charakterystycznymi dla ówczesnych badaczy niemieckich – zaczerpnął W.A. Maciejowski z samej nauki niemieckiej. Jako bowiem uczeń mistrzów niemieckiej szkoły historycznej, a więc nie tylko F.K. Savigny’ego, lecz także C.A.D. Unterholznera, szukał on ciągle w pracach dotyczących praw słowiańskich „ducha ludowego” (Volkgeist), który miał być

<sup>82</sup> J. Kodreński, *Prawo...*, s. 37; G. Jędrejek, *Zastosowanie metody historycznej w polskiej romanistyce XIX wieku*, [w:] A. Dębiński, M. Wójcik (red.), *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, Lublin 2004, s. 105.

<sup>83</sup> J. Zielonacki, *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego, o ile ono jest podstawą prawodawstw nowszych*, Cz. I, Kraków 1870, s. 169, 182 i 227; Cz. II, Kraków 1871, s. 1 i 311.

<sup>84</sup> E.T. Gaupp, *Das Schlesische Landrecht oder eigentlich Landrecht des Fürstenthums Breslau von 1356 an sich und in seinem Verhältnisse zum Sachsenspiegel*, Breslau 1828, s. V; por. tę stronę także w: K. Nowack, *op. cit.*, s. 109, zał. XIV.

<sup>85</sup> J. Koredczuk, *Ernst Theodor Gaupp – Ojciec śląskiej historii prawa*, [w:] M. Hałub, A. Mańko-Matysiak (red.), *Śląska Republika Uczonych. Schlesische Gelehrtenrepublik. Slezská vědecká obec*, vol. 3, Wrocław 2008, s. 367.

<sup>86</sup> J. Bardach, *op. cit.*, s. 61 i 91, przyp. 3. Samą natomiast myśl zbadania ich podjął pod wpływem wykładów z prawa niemieckiego K.F. Eichhorna; J. Bardach, *Wacław Aleksander Maciejowski (1792–1883)*, [w:] J. Bardach, *W obiektywie nauki i w lustrze pamięci (o uczonych, pisarzach i politykach XIX i XX wieku)*, Warszawa 2004, s. 228.

jeden dla wszystkich narodów wchodzących w skład „słowiańskiego plemienia”. W swojej zaś *Historii prawodawstw słowiańskich* ogłosił doktrynę o wyższości słowiańskiego prawa nad germańskim, stanowiącą reakcję na twierdzenia nacjonalistycznej nauki niemieckiej, odmawiającej ludom słowiańskim walorów państwowoprawnych i traktującej je wyłącznie jako przedmiot procesów dziejowych<sup>87</sup>.

E.T. Gaupp i W.A. Maciejowski być może się znali. Mieli bowiem wielu wspólnych znajomych: F.C. Savigny’ego, K.F. Eichhorna, C.A.D. Unterholznera i Pawła Józefa Šafarika (znanego czeskiego badacza najstarszych dziejów państw słowiańskich).

W.A. Maciejowski odchodząc z Wrocławia pozostawił po sobie dobre imię, co zostało urzędowo potwierdzone przez ówczesny dziekanat Wydziału Prawnego (dziekanem był wówczas Anton Matthias Sprickmann) oraz rektora Uniwersytetu we Wrocławiu – Ernsta Daniela Augusta Bartelsa<sup>88</sup>. Owa dobra sława o Maciejowskim zasługuje na upowszechnienie także i dziś, jako o jednym być może z wielu absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu, ale za to bardzo wyrazistym.

Częściowo do owej famy, jaką cieszy się W.A. Maciejowski w nauce polskiej, przyczynił się jego wrocławski nauczyciel C.A.D. Unterholzner. „Bawarczyk” przybyły w 1811 r. do Wrocławia, który zapewne wcale nie spodziewał się, że spędzi tu drugą połowę swego życia. Gdy idzie o jego pozycję naukową, wzrastała ona we Wrocławiu stale od jego przybycia aż do śmierci. Natomiast na arenie ogólnoniemieckiej można ją określić jako *constans*. Nie byłoby bowiem błędem, gdyby Unterholznera umieścić w drugim szeregu luminarzy królującej wówczas w nauce niemieckiej szkoły historycznej, których gwiazda od czasu do czasu rozbłyskiwała jakimś jaśniejszym światłem. W przypadku Unterholznera ową „gwiazdą” było wielokrotnie wspomniane jego najważniejsze dzieło *Ausführliche Entwicklung der gesamten Verjährungslehre*, o którym jego biograf August Eisenhart napisał, iż stanowiło ono „[...] als epochemachende Leistung auf diesem Rechtsgebiete”<sup>89</sup>. Ocena dziś na pewno mocno przesadzona, ale przed 180 laty całkowicie uprawniona.

C.A.D. Unterholzner zmarł we Wrocławiu 25<sup>90</sup> maja 1838 r. Wykłady po nim przejął Carl Ferdinand Fabricius, były adwokat ze Stralsundu o zacięciu naukowym, który zaledwie o cztery lata przeżył swego poprzednika. Natomiast W.A. Maciejowski przeżył swojego mistrza o 45 lat, umierając w 1883 r. – i też nie znalazł godnego następcy. Obaj podzielili podobny los: i jeden, i drugi są dziś postaciami trochę zapomnianymi.

<sup>87</sup> J. Bardach, *Historia praw słowiańskich. Przedmiot i metody badawcze*, „Kwartalnik Historyczny” 1963, R. LXX, nr 2, s. 256–257.

<sup>88</sup> R. Ergetowski, *Studia...*, s. 243–244.

<sup>89</sup> A. Eisenhart, *op. cit.*, s. 321.

<sup>90</sup> A. Vahlen podaje, iż w dokumentach ma on zapisaną datę 24; A. Vahlen (Hg.), *op. cit.*, s. 12. Gerhard Köbler podaje natomiast datę 28; G. Köbler, *Wer war wer im deutschen Recht*, <http://www.koeblergerhard.de/werwarwer20020226.htm>.

## Carl August Dominik Unterholzner, ein unbekannter Meister Waclaw Aleksander Maciejowskis

### Zusammenfassung

Carl August Dominik Unterholzner zählt zu den Professoren, unter deren Leitung Waclaw Aleksander Maciejowski (der berühmteste polnische Historiker der slawischen Rechte) in den Jahren 1814–1817 in Breslau Jura studierte, der auch dessen wissenschaftliche Entwicklung entscheidend beeinflusste. Er kam 1811 nach Breslau als einziger Professor außerhalb der Viadrina (nämlich aus Landshut). Er gehört zu den bedeutendsten Vertretern der historischen Schule in der deutschen Rechtslehre. Sein Meister und wissenschaftlicher Protektor war, neben Friedrich Karl Savigny, der bekannte deutsche Strafrechtler Paul Johann Anselm Feuerbach. In Breslau hielt er Vorlesungen aus dem Römischen Recht und den Fächern der so genannten positiven Rechte. 1828 veröffentlichte er sein bekanntestes Werk *Ausführliche Entwicklung der gesamten Verjährungslehre*, das ihm die allgemeine Anerkennung brachte.

Unterholzner betreute W. A. Maciejowski während dessen Studienzeit in Breslau und empfahl ihn später F. K. Savigny, und dieser danach Gustav Hugo. Maciejowski korrespondierte mit Unterholzner, rezensierte dessen Publikationen und besaß diese in seiner Bibliothek. Er betonte, dass Unterholzner ihm den Bau einer eigenen wissenschaftlichen Werkstatt beigebracht und ihn zum wissenschaftlichen Schreiben den Ansporn gegeben hat, und sein erster Meister wurde. Unterholzner war auch Lehrer weiterer in Breslau studierender Polen (z.B. A. Z. Helcel, J. K. Trojański, P. Ł. Bartynowski). Maciejowski unterhielt wissenschaftliche Kontakte auch mit weiteren Breslauer Jura-Professoren. Einfluss auf die Änderung des wissenschaftlichen Interessengebietes Maciejowskis in Richtung der Geschichte der slawischen Rechte hatten auch die Ansichten eines der Breslauer Schüler Unterholzners – Ernst Theodor Gaupps.